

TEN GELEIDE

Wie moet op de blaren zitten?*

Sigrid van Wingerden

Ruim tien jaar geleden berichtten de kranten over persoonsverwisselingen in de gevangenis. Zo bleek een 20-jarige Amsterdammer in ruil voor 10.000 euro een gevangenisstraf van vier maanden voor een ander uit te zitten. Doordat de ‘echte’ crimineel gearresteerd werd voor een inbraak, kwam de persoonsverwisseling aan het licht.¹ Een persoonsverwisseling blijkt geen uitzondering te zijn geweest. Bij een controle van 707 gedetineerden in drie penitentiaire inrichtingen in 2006 bleek dat van 15% van de gedetineerden de administratieve gegevens onjuist waren en dat 7% van die personen niet de juiste persoon bleek te zijn.² Tientallen mensen bleken een straf voor een ander uit te zitten.

Het gebruikmaken van een stand-in voor gevangenisstraf leidt tot grote verontwaardiging. Niet alleen bij het publiek, ook bij bewindspersonen. In de memorie van toelichting bij de Wet identiteitsvaststelling verdachten, veroordeelden en getuigen stelt de minister dat als sancties de verkeerde persoon treffen, zij ondoelmatig, ondoeltreffend en ook onrechtmatig kunnen zijn.³ Daarom werd een nieuwe wet ingevoerd, die moest zorgen voor een juiste, betrouwbare en zorgvuldige vaststelling van de identiteit van verdachten en veroordeelden in de strafrechtssketen. Inmiddels wordt de identiteit van gedetineerden bij het betreden en verlaten van een penitentiaire inrichting beter gecontroleerd, onder andere door het gebruik van biometrische gegevens zoals vingerafdrukken.

Dat een persoonsverwisseling in de gevangenis het publiek verontwaardigt, is begrijpelijk. Mensen zijn boos omdat de dader zijn straf ontloopt. En misschien ook wel omdat hij justitie te slim af is. Bovendien mist de straf zo haar preventieve doel: een straf die de dader door een ander uit laat zitten, weerhoudt hem er niet van om in de toekomst nieuwe delicten te plegen. De dader zelf moet zijn straf uitzitten: wie zijn billen brandt, moet op de blaren – of in dit geval: in de cel – zitten.

* Mr. dr. Sigrid van Wingerden is als universitair docent Criminologie verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. Zij is tevens voorzitter van de redactie van PROCES.

1 ‘Celstraf laten uitzitten door een ander wordt lastiger’, *de Volkskrant* 8 augustus 2007. Zie voor andere voorbeelden: ‘Wisseltruc in cel nader onderzocht’, *NRC* 21 augustus 1998, p. 3; ‘Criminelen laten anderen straf uitzitten; verwisseling van personen is onaanvaardbaar’, *Het Parool* 4 november 2006; ‘Tinus of Willem: Wil de echte crimineel gaan zitten? Rammelende controle in gevangnissen werkt persoonsverwisselingen in de hand’, *Nederlands Dagblad* 9 augustus 2008, p. 3.

2 J.H.A.M. Grijpink, ‘Identiteitsfraude en overheid’, *JV* 2006, 7, p. 27-57.

3 Kamerstukken II 2007/08, 31436, 3, p. 1.

Het is opmerkelijk dat het belang dat we hechten aan dit ‘op de blaren zitten’-principe niet in dezelfde mate opgaat voor een andere hoofdstraf: de geldboete. Hoewel de geldboete inmiddels niet meer de straf is die door de rechter het meest wordt gebruikt – er werden in 2016 ongeveer evenveel onvoorwaardelijke gevangenisstraffen opgelegd en bijna twee keer zoveel taakstraffen –, werden in 2016 nog altijd bijna 16.000 onvoorwaardelijke geldboetes opgelegd.⁴ Bij de geldboete maakt het niet uit *wie* het bedrag betaalt, als er maar betaald wordt. Helaas komt het voor dat een dader de geldboete afschuift op zijn moeder of zijn vriendin. Of de dader verzamelt het boetebedrag via crowdfunding. Zoals de jongeman deed die in Engeland beboet werd omdat hij tijdens een wedstrijd van Tottenham Hotspur het voetbalveld op rende en de vrije trap nam.⁵ Of het Amerikaanse echtpaar dat een boete van 137.000 dollar moest betalen voor discriminatie omdat het weigerde een taart te bakken voor de bruiloft van een lesbisch stel.⁶ In Nederland riep een veroordeelde wietteeler in 2014 op om geld te storten, zodat hij de 230.000 euro winst die hij volgens het Openbaar Ministerie (OM) met zijn wietteelt had gemaakt aan justitie kon betalen: ‘Als iedere cannabisgebruiker in Nederland een euro stort, dan ben ik uit de brand.’⁷ Tot betaling is het echter niet gekomen, omdat in hoger beroep werd vastgesteld dat de wietteeler geen wederrechtelijk verkregen voordeel van de wietteelt heeft gehad.⁸

Dat het OM crowdfunding een onwenselijke wijze vindt om een boete te betalen, blijkt ook uit een andere Nederlandse zaak. Inwoners van Geldermalsen kondigden via Facebook aan geld te willen inzamelen voor de dorpsgenoten die een raadsvergadering verstoorden om de komst van een asielzoekerscentrum te voorkomen.⁹ Als reactie deelde het OM mee dat het geen geldboetes, maar cel- en taakstraffen zou eisen.¹⁰

Ik vraag me af of het OM en de rechter in minder prominente zaken eenzelfde afweging maken. Neem het voorbeeld van een beginnend bestuurder die onder invloed in zijn moeders auto heeft gereden. De Oriëntatiepunten geven een geldboete van 300 euro aan.¹¹ Als deze dader, die geen geld of baan heeft en op zijn moeders zak leeft, de boete niet betaalt, krijgt hij vervangende hechtenis, terwijl daders die een ander zo ver krijgen om de boete te betalen er zonder een pijntje mee weggelopen. Dat is niet eerlijk. Als al duidelijk is dat niet de verdachte, maar een ander de rekening op zal pakken, lijkt een taakstraf of een bijzondere voor-

4 <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=81538ned&D1=0-26,56-82&D2=0&D3=0&D4=0&D5=7-22&HD=180906-1659&HDR=G4&STB=G1,G2,G3,T>.

5 ‘Veldbestormer verdient boete terug met crowdfunding’, *Algemeen Dagblad* 4 september 2014, p. 6.

6 ‘Boete voor weigering bakken taart betaald’, *Reformatorisch Dagblad* 6 januari 2016, p. 10.

7 ‘Wietteeler wil boete betalen met donaties’, *Algemeen Dagblad* 25 juni 2014, p. 3.

8 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 augustus 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:7479.

9 “‘Crowdfundingsactie’ om boetes na azc-rellen in Geldermalsen te betalen”, *Algemeen Dagblad* 5 januari 2016, p. 17.

10 ‘OM wil cel- of taakstraffen voor relschoppers Geldermalsen’, *De Volkskrant* 5 januari 2016, www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/om-wil-cel-of-taakstraffen-voor-relschoppers-geldermalsen~b7000f53/.

11 Oriëntatiepunten voor straftoemeting en LOVS-afspraken, maart 2018, te downloaden via www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Oriëntatiepunten-en-afspraken-LOVS.pdf.

waarde me een beter alternatief. Die kan de dader tenminste niet afschuiven op zijn moeder of vriendin of op de crowd. Want ook voor de geldboete geldt immers dat als sancties de verkeerde persoon treffen, zij ‘ondoelmatig, ondoeltreffend en ook onrechtmatig’ kunnen zijn.

Niet alleen sancties kunnen ondoeltreffend zijn, ook opsporingsbevoegdheden blijken in de praktijk niet altijd hun doel te bereiken. Dit nummer van PROCES vangt aan met een bijdrage van Lotte Hoes en Edward Kleemans over het doorlaatverbod bij mensenhandel. Als opsporingsambtenaren weten dat in een voertuig mensen zitten die gesmokkeld of verhandeld worden, zijn zij verplicht om in te grijpen. Een uitzondering op dit doorlaatverbod kan alleen gemaakt worden als er sprake is van zwaarwegende opsporingsbelangen. Het doorlaatverbod kan dan tijdelijk worden uitgesteld, of er kan van ingrijpen worden afgezien. Dit artikel geeft inzicht in de wijze waarop de Koninklijke Marechaussee in samenwerking met het Openbaar Ministerie in de praktijk met het doorlaatverbod en de uitzonderingsmogelijkheden omgaat. Gezien deze praktijk plaatsen de auteurs kritische kanttekenen bij het doorlaatverbod.

Vervolgens besteden Karin Frissen en Janine Janssen in hun bijdrage aandacht aan een training die zij in samenwerking met het netwerk Sociale Onrust en Maatschappelijke Spanningen hebben ontwikkeld voor professionals in het sociale en veiligheidsdomein die te maken hebben met radicaliserende jongeren en hun familieleden. De training richt zich erop de kennis en handelingsmogelijkheden van de professionals te vergroten en te laten zien hoe deze ingezet kunnen worden bij het herkennen en duiden van signalen rondom radicalisering en het begeleiden van jongeren en hun familieleden. Maar alleen een training om signalen van radicalisering te bespreken en te duiden is niet genoeg. Frissen en Janssen roepen betrokken organisaties op om te investeren in de weerbaarheid van de professionals, zodat er minder professionele eenzaamheid en handelingsverlegenheid is.

Daarna volgt het PROCESperikel, deze keer van de hand van Wouter van der Kraan. Hij geeft een bijzonder inkijkje in het werk van het Team Luchtvaarttoezicht van de afdeling Luchtvaart van de Landelijke Eenheid (LVT) van de politie. Hij beschrijft hoe de werkdruk bij de LVT om de luchtvaartwetgeving te handhaven toenam door de technologische vooruitgang: steeds meer mensen laten drones door de lucht vliegen. De oplossing voor de hoge werkdruk wordt in dezelfde technologische vooruitgang gevonden: de politie heeft een app ontwikkeld die de gewone agent op straat in staat stelt om vast te stellen of de luchtvaartwetgeving is overtreden.

In de daaropvolgende bijdrage reflecteert Jaap van Vliet op het advies ‘Reclassering in een veranderende omgeving’ van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. Van Vliet vindt het opmerkelijk dat het advies ‘het voorkomen van recidive’ niet noemt als doelstelling van de reclassering. Ook bespeurt hij een tegenstrijdigheid in het advies: het profiel van de reclassering moet herkenbaarder en uitgesprokener worden, maar tegelijkertijd moet er meer ingespeeld worden op regionale verschillen. Van Vliet vraagt zich af voor wie dit advies geschreven is en waartoe het dient, omdat het advies niet tot nieuwe inzichten leidt in de organisatie en taken van de reclassering.

Sigrid van Wingerden

Ten slotte sluit Jacqueline Bosker af met het PS van een redacteur, waarin zij deze keer aandacht vraagt voor de toenemende mate waarin justitiële organisaties samenwerken met het gemeentelijke sociale domein (lokale organisaties en instellingen). Deze samenwerking moet nog verder groeien. Bosker signaleert daarbij een aantal knelpunten, maar wijst door een parallel te trekken met de transitie jeugdzorg op de lessen die kunnen worden getrokken uit de samenwerking tussen jeugdbescherming en het sociale domein.